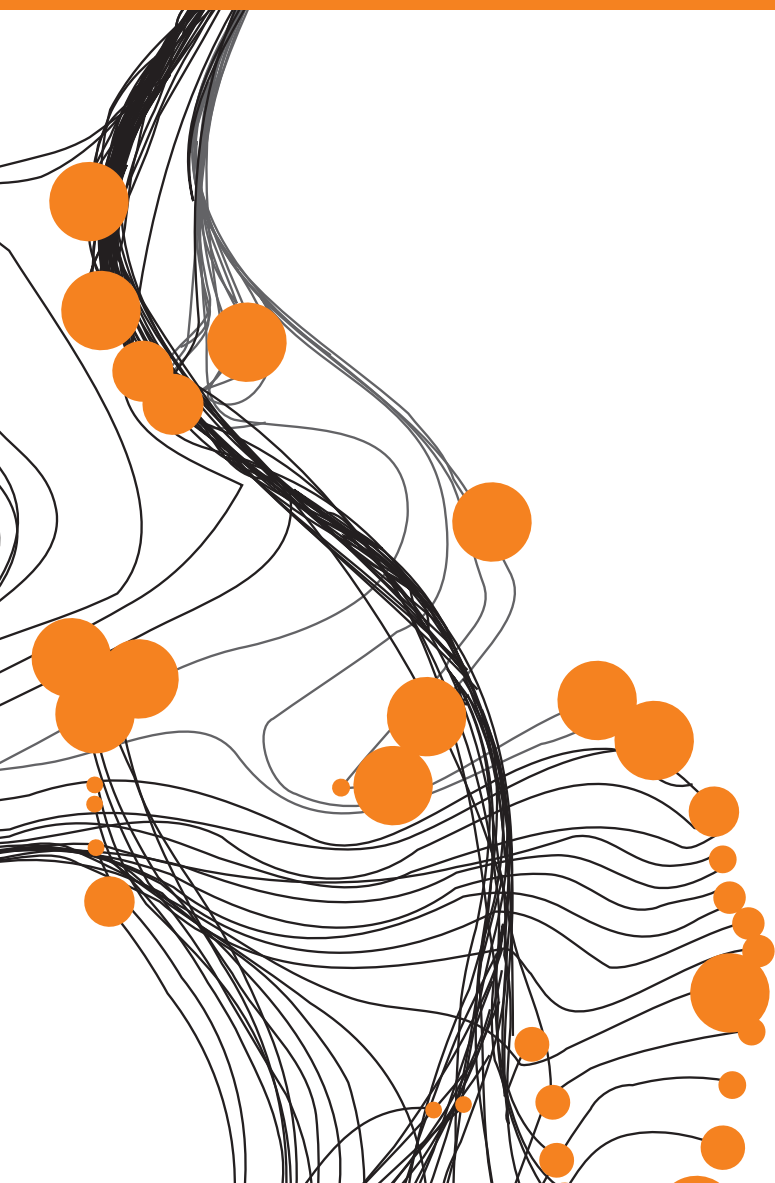

VERKENNING BELEIDSEXPERIMENTEN LOKALE VEILIGHEID:

INZET VAN PSYCHOLOGISCHE INZICHTEN
TER VOORKOMING VAN
UITGAANSOVERLAST

SAMENVATTING

UNIVERSITY OF TWENTE.

Verkenning Beleidsexperimenten Lokale Veiligheid: Inzet van Psychologische Inzichten ter Voorkoming van Uitgaansoverlast

SAMENVATTING

31 juni 2016

Dr. Mirjam Galetzka

Dr. Joris van Hoof

Dr. Peter de Vries

UNIVERSITEIT TWENTE, Faculty of Behavioural, Management and Social sciences (BMS)

Opdrachtgever: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)

Dit onderzoek is uitgevoerd door de Universiteit Twente, in opdracht van het WODC, afdeling Extern Wetenschappelijke Betrekkingen, ministerie van Veiligheid en Justitie. ©2016, WODC, ministerie van Veiligheid en Justitie. Auteursrechten voorbehouden.

Samenvatting

Uitgaansgebieden in dorpen en steden zijn helaas ook regelmatig het toneel van vernieling, agressie en aantasting van de openbare orde (Van Hest, Faes, & Sannen, 2011). Recent onderzoek van het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CVV) onder 73 gemeenten laat zien dat een ruime meerderheid (ca. 83%) van de Nederlandse gemeenten last heeft van uitgaansoverlast (Van Hest, 2009). Omdat dergelijke uitgaansoverlast zijn tol eist in termen van sociale onveiligheid en materiële schade worden inzichten in de oorzaken en mogelijkheden tot vermindering en preventie noodzakelijk geacht.

Gedragseconomen en psychologen onderkennen dat mensen zich lang niet altijd rationeel gedragen, en dat veel beslissingen slechts deels rationeel worden genomen. Gedrag is vaak het resultaat van (een combinatie van) twee soorten processen. Het spontane systeem bestaat uit onbewuste (impliciete) processen waar we weinig controle over kunnen uitoefenen, terwijl het gecontroleerde reflectieve systeem meer berust op meer bewuste (expliciete) processen waarin beslissingen beredeneerd worden genomen. Op basis van deze ideeën pleit de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling ervoor om nudging in te zetten, het sturen van gedrag van burgers via spontane en onbewuste processen (RMO, 2014).

Dit rapport betreft een voorstel voor een lijn van beleidsexperimenten die erop gericht is uitgaansoverlast te voorkomen met behulp van nudging, op basis van beschikbare kennis uit wetenschap en praktijk.

Onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag luidt: *Hoe kunnen inzichten uit de gedragswetenschappen (i.c., sociale psychologie en gedragseconomie) ingezet worden ter voorkoming van uitgaansoverlast?*

Onder uitgaansoverlast wordt hier verstaan vernieling, agressie en aantasting van de openbare orde, waaronder geluidsoverlast en wildplassen, allemaal wanneer de gedragingen in verband kunnen worden gebracht met het bezoeken van uitgaansgelegenheden.

Aan de hand van een literatuurverkenning wordt geprobeerd de onderstaande deelvragen te beantwoorden:

1. Welke vormen van gedragsbeïnvloeding ter voorkoming van uitgaansoverlast zijn al toegepast (nationaal en internationaal) en hoe succesvol waren deze?
2. Wat zijn indicatoren voor een toename en afname in uitgaansoverlast?
3. Welke nieuwe maatregelen kunnen gemeenten en andere relevante veiligheidspartijen nemen om het uitgaan in uitgaansgebieden en bij evenementen veiliger te maken?
4. Is het mogelijk om middels een beleidsexperiment een maatregel van vraag 3 te onderzoeken op effectiviteit?
5. Hoe kan zo'n experiment vormgegeven worden?

Indicatoren voor uitgaansoverlast

Inzichten uit de gedragspsychologie met een focus op de sociale en fysieke omgeving bieden aanknopingspunten om door middel van nudges, primes en prompts gewenst gedrag te "triggere".

Deze kunnen worden gebruikt om (veld)experimenten te ontwikkelen bedoeld om uitgaansoverlast te reduceren of zelfs te voorkomen.

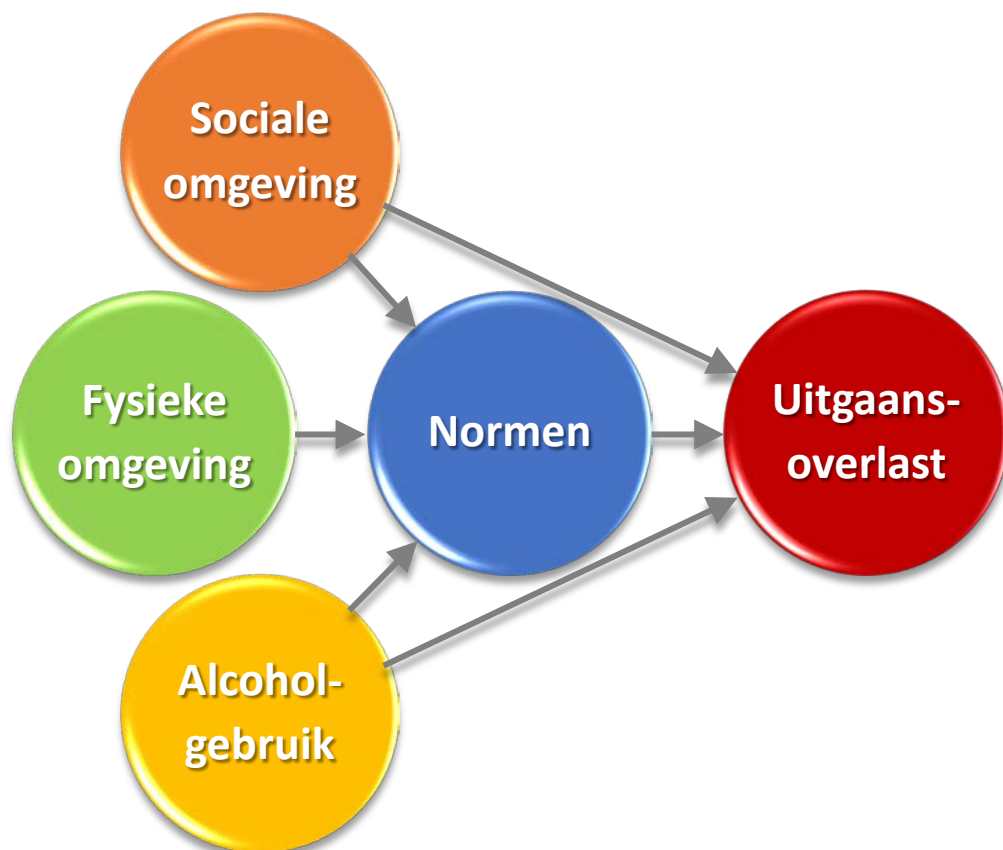
Voor de context van uitgaansoverlast zijn normen van belang. Het is gemakkelijk voorstelbaar dat mensen meegaan in bepaald gedrag, zoals wildplassen, wanneer ze zien dat vele anderen hen voor zijn gegaan. Door het gedrag van anderen ontstaat er een descriptieve norm, wat ertoe bijdraagt dat normoverschrijdingen besmettelijk kunnen zijn.

Alcoholinname maakt bovendien dat individuen ontvankelijker zijn voor invloeden uit de sociale omgeving. Incidenten vinden verder regelmatig plaats in groepsverband. De sociale identiteit van de groep waartoe men behoort, bepaalt welk gedrag als acceptabel wordt gezien, en kan verklaren waarom zelfs brave burgers soms worden verleid tot normovertredend gedrag.

Ook de fysieke omgeving kan een direct effect hebben op het ontstaan van uitgaansoverlast. Wanneer het druk is en het uitgaansgebied er rommelig uitziet ('broken windows theory', Wilson & Kelling, 1982) is de kans op vandalisme of ander normoverschrijdend gedrag groter.

Zintuiglijke invloeden als hoge temperaturen, geluidsoverlast, slecht licht en drukte, tenslotte, kunnen een modererende rol spelen op het verband tussen bovenstaande variabelen en uitgaansoverlast.

Uitgaansoverlast wordt dus vooral beïnvloed door normen, alcoholgebruik, en de sociale en fysieke omgeving, zoals weergegeven in de onderstaande figuur.

Mogelijke beleidsexperimenten

De experimenten die in dit rapport aan bod komen spelen zijn allen te relateren aan één of meer van de factoren in het bovenstaande model. Zo maakt een aantal experimenten gebruik van licht (respectievelijk straatverlichting, fun-verlichting en interactieve verlichting) om zichtbaarheid van het gebied te verhogen, maar ook de aantrekkelijkheid, leesbaarheid (eenduidigheid) van het gebied en toegankelijkheid alsook het zelfbewustzijn van de bezoekers aan het uitgaansgebied. Andere experimenten zijn gericht op normactivatie door deelnemers te confronteren eigen gedrag middels camerabeelden, het geven van advies middels een 'alcohol-blaas-zuil', of het inspelen op de sociale omgeving door een promotieteam in te zetten die alcoholvrije dranken 'cool' moet maken.

Aan de hand van beoordelingen van ieder van deze experimenten (onder meer gebaseerd op inschattingen van effectiviteit, financiële kosten en wetenschappelijke relevantie) kan een keuze worden gemaakt voor één of meer van de interventies.

Ethische overwegingen

In dit onderzoeksvorstel is nagegaan welke ethische overwegingen een rol spelen bij de voorgestelde beleidsexperimenten. Hiertoe zijn de ethische richtlijnen van de American Psychological Association (APA), de ethische richtlijnen van de Commissie Ethiek van de faculteit Behavioural, Management, and Social Sciences (BMS) aan de Universiteit Twente (UT), de Wet Bescherming Persoonsgegevens, de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening en de Landelijke Code Ethische Toetsing Onderzoek geraadpleegd. Bij het uitvoeren van een nudging-experiment zoals beschreven in dit rapport zal sprake zijn van het registreren van gedrag van uitgaanspubliek zonder dat zij daarvan op de hoogte zijn gebracht. Aangezien het gaat om een wetenschappelijk onderzoek en het vooraf informeren van het uitgaanspubliek de resultaten kan beïnvloeden, is het redelijkwijs niet mogelijk deelnemers vooraf op de hoogte te brengen. Daarbij is het gedrag in kwestie natuurlijk gedrag in een openbare ruimte, en zullen vastgelegde gedragingen niet te herleiden zijn naar specifieke individuen. Op basis hiervan staat de wet- en regelgeving het toe af te wijken van de bovengenoemde ethische richtlijnen en dit of soortgelijk onderzoek uit te voeren.

Sommigen vinden nudging betutteling. Wij menen in navolging van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR, 2014) dat we geen principiële bezwaren tegen de inzet van nudges zien, mits bij het onderzoek naar de effectiviteit zorgvuldig wordt omgegaan met de hierboven beschreven overwegingen, er voldoende transparantie wordt betracht richting burgers en andere stakeholders in de samenleving, het geen controversiële kwesties betreft en de gebruikelijke rechtsstatelijke aspecten worden meegenomen.

Werkwijze

Wat een succesvolle interventie zal zijn, hangt af van een groot aantal factoren. Het is daarom van groot belang om wat betreft de keuze voor een geschikt beleidsexperiment en de opzet daarvan een gefaseerde aanpak te hanteren:

- Contextanalyse: welke problemen worden ervaren in het uitgaansgebied, wie zijn de aanwezige bezoekers, en op welke tijdstippen ontstaat uitgaansoverlast en van welk type?

- Selectie en ontwikkelen van interventies: Welke interventies pakken de indicatoren voor uitgaansoverlast in het uitgaansgebied het meest efficiënt aan? Welke samenwerking en expertise is nodig om de interventies te ontwikkelen? Welke stakeholders moeten hierin betrokken worden (ondernemers, ontwerpers, creatieven, producenten)?
- Nulmeting: welke gedragingen zijn observeerbaar, hoe beleven bezoekers de omgeving en het gedrag van anderen; en welke elementen in de fysieke en sociale omgeving zijn waarneembaar (hoeveelheid afval op straat, geluidsniveau)?
- Interventies: welke interventies worden in welke volgorde ingezet?
- Effectmeting: welke veranderingen in gedragingen, beleving, attitudes, en fysieke en sociale omgeving kunnen worden gemeten? Wat is de vergelijkbare controlelocatie waarme wordt vergeleken?

Om de (mogelijke) effecten zo objectief en systematisch mogelijk vast te stellen, kan voorts gebruik gemaakt worden van verschillende methoden van dataverzameling, zoals vragenlijsten waarmee kan worden nagegaan wat deelnemers merken of vinden van interventies, observaties van gedrag als wildplassen en vechtpartijen, sensorische data (bijv. geluidsniveaus) en data uit andere bronnen, zoals opnamegegevens van ziekenhuizen in de omgeving.

De mate van effectiviteit van de experimentele opzet en de metingen hangt samen met een aantal randvoorwaarden:

- de verwachte effectiviteit op korte en langere termijn;
- de uitvoerbaarheid van zowel de experimenten als de metingen;
- voldoende financiële middelen;
- draagvlak onder bezoekers van uitgaansgebieden, omwonenden en horecaondernemers;
- de ethische implicaties van de experimenten;
- aantrekkelijkheid; en
- wetenschappelijke relevantie.

Er kan geconcludeerd worden dat een gefaseerde aanpak een manier biedt om interventies te ontwerpen en te onderzoeken. Met deze aanpak kan nudging succesvol worden ingezet om uitgaansoverlast te verminderen en daarmee bij te dragen aan een veilige en aantrekkelijke omgeving.

Universiteit Twente
Faculty of Behavioural, Management & Social Sciences

Dr. M. Galetzka (m.galetzka@utwente.nl)
Dr. J. van Hoof (j.j.vanhoof@utwente.nl)
Dr. P.W. de Vries (p.w.devries@utwente.nl)

Postadres:
Universiteit Twente (BMS)
Postbus 217
7500 AE Enschede

Bezoekadres:
Cubicus (gebouw 41)
Drienerlolaan 5
7522 NB Enschede
T +31 (0)53 489 3299

www.utwente.nl/bms

*Dit onderzoek is uitgevoerd door de Universiteit Twente, in opdracht van het WODC,
afdeling Extern Wetenschappelijke Betrekkingen, ministerie van Veiligheid en Justitie.*

